

МЕДИИ И ИЗКУСТВО

Лучия Ангелова, Божидар Ангелов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, София

THE MEDIA AND THE ART

Luchia Angelova, Bozhidar Angelov

Sofia University “St. Kliment Ohridski“, Sofia

Abstract: In kindergarten and elementary school, aesthetic perception and aesthetic attitude to the world as components of aesthetic culture are formed through a cycle of artistic and aesthetic activities. The article focuses on all real communication interactions that mass communication daily performs with various child audiences. Its main goal is to give an answer to the question: “What should be known about the media, to be able to live in the modern information society?” The media pedagogy task is to specifically indicate what are the interaction places between the media and the people – mostly children are intervening with nurturing and educating, teaching and advising, guiding and informing.

Прилагането на системен подход към проблемите на възприемането на изкуството и уточняването на възпитателните му функции е необходимост на общественото развитие. Ето защо нараства значимостта на диалектиката между психологическите, социологическите и социално-психологическите механизми. Изкуството е социален процес, защото е процес на общуване между хората, но това общуване се осъществява в рамките на груповите и междугруповите отношения. Междудличностните отношения по този начин опосредстват общуването с изкуството и в същото време са подложени на влияние и изменение от въздействието на изкуството. Тази диалектика показва, че нито една отделна страна от феномените на изкуството не може да бъде изследвана, без да се има предвид комплекса от обособени науки, без представата за целостта на изкуството да изчезне. Диалектиката на тези процеси доказва и правомерността на подхода ни за изучаване въздействието на изкуството отделяйки сериозно внимание на динамиката на неговото социално съществуване и ролята на медиите. В този връзка Д. Пейчева представя по нов начин познатите медийни теории. Прави се извода, че съвременните медии, обвързани с Интернет, функционират в принципно нов тип времеви и пространствени измерения като се отличават с мигновено близко действие, интерактивност и комплексност. Тези нови по характер медии, които представляват микс от писмени, аудиовизуални и виртуални продукти, функциониращи като единно цяло предизвикват революционни промени в системата на културата. Това посредничество важи с особена сила за днешното общество – обществото на 21 век, в което появата на нови масови средства за комуникация и медийно детерминирани образувания е обичайно явление с усложняващи и едновременно с това улесняващи ефекти. Сериозният анализ на общуването с медиите предполага отчитане на своеобразната нова култура, родена от техническите нововъведения. Формирането на тази нова култура е свързано с влиянието на технологични, демографски и разбира се икономически сили. Налице е един невероятен бум от дигитални продукти и услуги за деца, разпространявани чрез глобалната мрежа. Съвременното дете има достъп до редица електронни обучаващи системи, съобразени с възрастовите и психологическите му особености. Масовите комуникации в този нов контекст вече не се противопоставят на традиционната форма на съществуване на изкуството, а го превръщат в специфично условие за функционирането на медиите. Анализът на изследванията на връзката „медии – деца“ в последните 30 години показва една трайна тенденция към организиране на конкретните емпирични изследователски проекти в трайна научна парадигма, свързана с медийната грамотност, медийната компетентност и медийното образование.

Повечето деца се запознават със света на телевизията много преди да навършат училищна възраст. В годината едно дете прекарва средно около 900 часа в училище и около 1023 часа пред телевизора. Телевизията може да изглежда, като нещо добро: детето може да получава помощ от образователните програми; да учи азбуката от телевизията; да опознава дивия свят на природата. Несъмнено – телевизията може да бъде добър учител и домакин, ако се гледа едновременно от родителите и децата. Но въпреки нейните преимущества, телевизията може да бъде пагубна:

1. Съвременните проучвания показват, че онези деца, които нормално прекарват повече от 10 часа седмично, гледайки телевизия, са предразположени към наднормено тегло и са по-агресивни.
2. Деца, които гледат екшън сцени (като отвличане или убийства) са склонни да вярват, че светът е страшен и, че нещо лошо ще се случи и на тях.
3. Проучванията показват също така, че телевизията би могла да подсилва и расова дискриминация.

Деца под двегодишна възраст би трябвало да не гледат телевизия, а по-големите деца трябва да прекарват пред телевизора не повече от 2 часа на ден, според препоръките на Американската академия по педиатрия (ААР). Те препоръчват също родителите да наблюдават съдържанието на гледаните от тяхното дете телевизионни програми и да поставят определени граници, за да са сигурни, че детето не прекарва цялото си свободно време гледайки телевизия, вместо да се занимава с други дейности, като игра с приятели, упражнения и четене на книги.

Насилието, което показва телевизията понякога предизвиква желание за имитация, защото насилието е демонстрирано и показано, като забавен и ефектен начин да се получава това, което е желано. Много буйни действия са извършвани и от „добрите“, на които децата биха искали да подражават. Децата са предупредени от техните родители, за неправилните и нетолерирани от тях действия, но телевизията казва че всичко е наред, ако добрият хапе, удря или рита. И дори на „лошите“ от телевизията рядко им се търси отговорност или са наказвани за техните действия.

Изображенията, които децата възприемат могат да ги травмират и да ги накарат да се чувстват уязвими. Проучванията показват, че децата между 2 и 7 години са ужасени от фантастични, страшно изглеждащи неща като чудати чудовища например. Просто казвайки на деца, че тези изображения не са истински няма да им помогнете, защото децата не могат да направят разлика между фантазия и действителност.

Децата между 8 и 12 години са ужасени от заплахата на насилието, природни бедствия и измъчването на други деца, независимо дали тези изображения се появяват във филм, по новините или в развлекателни предавания, базирани на действителността.

Примерно през далечната 1993 г., часовете след „Тун Пийк“ стават кошмарни за някои деца. Те се стряскат насън, някои повече от месец. Това се случва и с едно 5-годишно момиченце, което страда, защото се идентифицира с героинята от сериала. Родителите ѝ се опитват да ѝ забранят да гледа филма, но тя плаче, продължава да го гледа, а нощем детето казвало, че духът на Боб дебне под леглото му.

Така на преден план излизат проблемите, свързани със социалнопсихологическите, психолингвистичните, социолингвистичните, социологическите и педагогическите аспекти на връзките и отношенията, възникнали при взаимодействията на децата с изкуството. Те отразяват преди всичко степента на задоволеност на потребностите и интересите на децата от възприеманата от различни източници художествена информация. По-конкретно казано, тези връзки и отношения отразяват ролята на изкуството за социализацията и подготовката за включване на децата в различните сфери на обществения живот. Освен на това общосоциално равнище, ролята на художествената информация и художествената комуникация се изследва и изучава и по отношение на социалната активност на децата.

Наред с практическата насоченост, поставяме и някои теоретични проблеми свързани с изясняване на определени типове взаимодействия на различните възрастови групи деца (3–7 години, 7–11 години и отчасти 11–14 години) свързани с художествена информация. В това отношение интерес представлява въпросът за функциите, които примерно, дори и отделните средства за масова комуникация осъществяват по отношение на изкуството и децата за разлика от нас възрастните (Ангелов, 2007). Анализирайки пътя на детето към живота в семейството му и сред по-големите социални групи, към които то трябва да се причисли и да изпълнява съответни социални роли, става ясно, че този процес на усвояване на правилата и нормите включва различните системи на културата – език, морал, познание, философия, религия, обичаи и т.н. В процеса на социализация, при усвояването на културата, детето се съотнася не само с едни или други социални роли, но и с особен вид абстрактно-персонифицирани представи, съзвучни с неговите собствени личностни ориентации. Във връзка с това в екип със З. Арсова, Н. Рачева и С. Златкова проведохме изследване чрез анкети и теста на Р. Жил насочени към установяване ролята на семейството при контакта на децата с изкуството и художествената информация. Методиката на Рене Жил е предназначена за изследване на децата от 4-12 години. Простотата и схематичността я отличават от другите проективни методики по лекотата при изследване и възможността за по-прецизна количествена и качествена оценка. Тя не може да се отнесе само към проективните. При нея има съчетаване с анкетата – едно преимущество при задълбочено изследване на личността.

Целта е изследване на социалната приспособимост на детето, неговите междуличностни отношения

и особености, неговото възприятие на вътрешносемейните отношения и някои характеристики на поведението му. Методиката позволява да се проявят конфликтните зони в системата на междуличностните отношения на детето, даващи възможност да се въздейства върху тези отношения, с влияние върху перспективното развитие на детската личност. Детето разглежда рисунките, отговаря на поставените към него въпроси, показва избраното за себе си място на изобразената картинка, разказва как би се държало в една или друга ситуация или избира един от описаните варианти на поведение. С въпросите към детето му се предлага да избере типичната форма на поведение. Така методиката позволява да се получи информация за отношението на детето към други хора, които го заобикалят семейството и друго обкръжение, както и към някои събития. Психологичният материал описващ системата на междуличностните отношения на детето, може условно да се раздели на две групи:

А. Промени, характеризиращи конкретно-личностните отношения на детето към другите хора:

1. отношение към майката
2. отношение към бащата
3. отношение към майката и бащата като към семейна двойка
4. отношение към братята и сестрите
5. отношение към баба и дядо, и други близки възрастни роднини
6. отношение към приятеля (приятелката)
7. отношение към учител (възпитател)

Б. Промени, характеризиращи особеностите на самото дете:

1. любознателност
2. стремеж към общуване с големи групи деца
3. стремеж към доминиране, лидерство в детската група
4. конфликтност, агресивност
5. реакция на фрустрация
6. стремеж към усамотяване

Оказва се, че в свободното си време децата предпочитат да играят с приятелите си и да гледат телевизия. На второ място посочват четенето на книги и заниманията със спорт. Като истински рожби на съвременността децата ползват преди всичко компютър и не си служат с радиоприемник и касетофон. Половината от анкетираните посочват, че четат детски списания. Предпочитат списанието „Бърборино“ и комикси.

Четири от пет анкетираните гледат телевизия (както българска, така и чужди сателитни програми) всеки ден. Най-вече гледат анимационни филми, детски и спортни предавания, предавания за животни. Любими предавания са „Кой е по-по-най?“, „Диви и опасни“, „Зоополиция“, „Сделка или не“, испанският сериал „Щурите съседи“. Родителите посочват, че именно любимите предавания са основание за гледане на телевизия. Вниманието на децата не е изцяло ангажирано от екрана – в повечето случаи, гледайки, правят и нещо друго.

От сателитните програми предпочитани са Boomerang, Jemix, Cartoon Network, Wild, Сунер 7, Discovery и Animal planet, т.е. канали с анимационни и научнопопулярни филми.

Родителите не позволяват на децата си да гледат предавания, неподходящи за възрастта им и филми на ужасите.

Част от анкетираните споделят, че за последните три месеца не са водили лично детето си на театър. Едно дете е отишло веднъж и е гледало пиесата „Побъркани от любов“ – комедия от Сам Шепърд с Асен Блатечки в главната роля. В този случай е очевидно, че родителите не са завели детето си на детски театър, а то ги е придружило, вероятно привлечено от името на актьора. По-нататък от анкетата разбираме, че децата ходят на театър, единствено когато това се организира от училище. От теста на Рене Жил личи, че театърът не е свързан с някакви положителни преживявания за децата. Това се потвърждава от избора им на място в театралната зала – всички се идентифицират с хора, седящи по-назад, в чиято поза се долавя откровено отегчение.

Родителите не си спомнят да са водили децата си на художествена изложба. Тук също се разчита на училището – при екскурзии в различни градове се посещават местните изложбени зали и музеи.

Аналогични са и отговорите на въпросите, отнасящи се до посещения на кинозалоните. От начало-

то на годината само едно дете е ходило на кино. Любими филми на децата са „Рапунцел и разбойникът“, „Карибски пирати“, „Алиса в страната на чудесата“ и „Аватар“.

По-обнадеждаващи са резултатите, свързани с четенето на книги. Родителите твърдят, че децата им четат, макар че повечето не го правят всеки ден. Предпочитани са приказките и приключенските книги. Харесвани са и различните енциклопедии – за динозаври, животни, гори. Любими герои са Карлсон, Мечо Пух, Том Сојер, Снежанка, Пепеляшка и Пипи Дългото чорапче. Само едно дете обича да чете поезия.

Децата обичат да гледат видеофилми предимно на приключенска тематика. Посочените заглавия – „Сам въщи“, „Барби и трите мускетарки“, „Карибски пирати“, „Индиана Джоунс“ и „Джурасик парк“ – говорят, че филмите, гледани на домашното DVD, заместват ходенето на кино.

Резултатите от анкетата могат да се определят като тревожни. Срещите на децата с изкуството са епизодични, като организирането им е оставено изцяло в ръцете на училището. Видно е, че свободното време на децата е запълнено с игра с връстници и гледане на телевизия. Това се потвърждава и от теста на Рене Жил, проведен с ученици. Едно дете седи на масата между Патиланчо и Жоро Бекъма, а останалите му приятели са всички главни персонажи от предаването „Пълна лудница“ и някои анимационни герои. Добре познатите от филмите Спайдърмен, Гладиатор и Кинг Конг са на масата на друго дете. Недвусмислен е изводът, че телевизията активно се включва във „възпитаването“ на подрастващите, но театърът и нефилмираните приказки и детски романи нямат участие. Едно дете се оказва изключително затруднено да напише кои герои седят с него. След много мислене написа единствено Пипи, Карлсон и Звяра (от Красавицата и звяра). Останалите места останаха празни.

Безспорно е, че семейството пренебрегва изкуството като фактор във възпитанието на детето и особено при преодоляването на агресивното поведение. Причините за това могат да се търсят в няколко посоки. Едната е, че самите родители не изпитват необходимост от културни развлечения – в детството им у самите тях не е формиран такъв интерес и естествено на свой ред те неволно следват начертания път, предавайки липсата на интерес на своите деца. Другата причина е селището, в което живее семейството. В по-големите градове възможностите за културен живот са много повече, отколкото в по-малките населени места. „Човек ако иска, намира начини“ може да бъде прието като отговор само в известна степен, защото тук вече става дума за средствата, които се увеличават при едно пътуване до големия град. Факт е, че днес на преден план е грижата за посрещане на насъщните разходи и общуването с изкуството не е приоритет. Най-съществено според нас обаче е, че самите родители дори и да имат финансовата възможност (както е в случая с анкетираните), нямат духовната потребност да отидат на театър, на изложба, на кино и няма да формират такава потребност и у децата си. Родителите са доволни ако детето им чете книги и резултатите му в училище са отлични. Трябва да признаем, че тези семейства не проявяват безразличие към децата си – и петте деца са отличници, четири от тях се занимават със спорт като тенис, плуване, бойни изкуства, някои от тях имат завидни успехи в спорта. Родителите разговарят с децата си, подробно се информират как е минал денят им, но не говорят за изкуство, не обсъждат прочетените книги, гледаните филми. Четири от децата не можаха да кажат кои са любимите герои на родителите им. Една майка харесва Бихтер (от „Забранения плод“) и Веселин Маринов, един баща е „приятел“ с Гладиатор и Кинг Конг, а друг – със Зоро и Индиана Джоунс, т.е. става дума за първични емоции, които едва ли ще формират у децата отношение към изкуството. Предполагаме, че резултатите от тази извадка не са изолиран случай и не са малко семейства, на които и през ум не им минава, че е полезно изкуството да заема определено място в живота на децата.

Социалните умения на детето зависят от външната социална информативност и от развитието на „Аз“-а. Детето възпроизвежда социалния си опит, разкрива богатството на социалните и културните реалности, действа в хармония с тях, като запазва своята идентичност и уникалност. При разкриване особеностите на възпитателните функции на изкуството не могат да се пренебрегнат и тези свързани с масовата комуникация. В този случай анализът е полезен и с това, че се разглеждат онези факти и закономерности в изкуството, които имат отношение и към разпространението му чрез масовите комуникации и променящи специфичната му същност. Трябва да подчертаем, че за да се разкрият тези функции, е необходимо не да анализираме отделни факти, а да си поставим задачата да търсим истинския предмет на познание на всяка отделна наука за медиите и изкуството, просто защото медиата освен носител на информация е носител и на изкуство. От тази гледна точка, искаме да акцентираме върху социализиращото влияние на изкуството по отношение на децата от предучилищна и начална училищна възраст, именно като се разглеждат проблемите, свързани с художествената комуникация и образователните технологии във века на интернет, телевизията и киното.

References:

1. Angelova, L., Pl. Legkostup, Detsata i izkustvoto, UI „Sv. Kliment Ohridski“, S., 2005, 2009.
2. Angelov, B., Mediyna i komunikativna kompetentnost (osnovi na mediynata pedagogika), UI „Sv. Kliment Ohridski“, S., 2016. s. 280.
3. Angelova, L. Art Therapy and Hyperactivity in Preschool Age. In: B. Angelov, R. Engels-Kritidis, D. Kostrub, & Robert Osad'an (Eds.) Specific Issues of Contemporary Preschool Education in Bulgaria and Slovakia. Sofia: "St. Kliment Ohridski" University Press, pp. 323-332, 2018, ISBN 978-954-07-4388-2.
4. Angelova L., B. Angelov, Mediyna i digitalna kompetentnost v konteksta na igrata. V: Obrazovanie i tehnologii, br. № 9. Nauchno prakticheski forum: Inovatsii v obuchenieto i poznavatelното razvitie, Burgas, 2018. ISSN 1314-1791.
5. Angelova, L. Aesthetic and Artistic Development in the Conditions of Kindergarten and Elementary School – Integrative Functions of Art. In: R. Engels-Kritidis, B. Angelov, D. Kostrub, & Robert Osad'an (Eds.) Views of Contemporary Preschool and Primary Education in Bulgaria and Slovakia, pp. 417-428, Brno: Paido, 2016, ISBN 978-80-7315-261-1.
6. Angelov, B. Play/Games and Media in Preschool Age. In: B. Angelov, R. Engels-Kritidis, D. Kostrub, & Robert Osad'an (Eds.) Specific Issues of Contemporary Preschool Education in Bulgaria and Slovakia. Sofia: "St. Kliment Ohridski" University Press, pp. 9-24, 2018, ISBN 978-954-07-4388-2.
7. Angelov, B., D. Danov, M. Racheva. Media Literacy of 6–7 Year Olds in the Process of Pedagogical Interaction in Preparatory Group/1st Class. In: R. Engels-Kritidis, B. Angelov, D. Kostrub, & Robert Osad'an (Eds.) Views of Contemporary Preschool and Primary Education in Bulgaria and Slovakia, pp. 397-416, Brno: Paido, 2016, ISBN 978-80-7315-261-1
8. Angelova, L. Detsata ot preduchilishtna vazrast i izkustvoto. S., 1993.
9. Stoitsova, T. Litse v litse s mediite. Sofia, Prosveta, 2004.